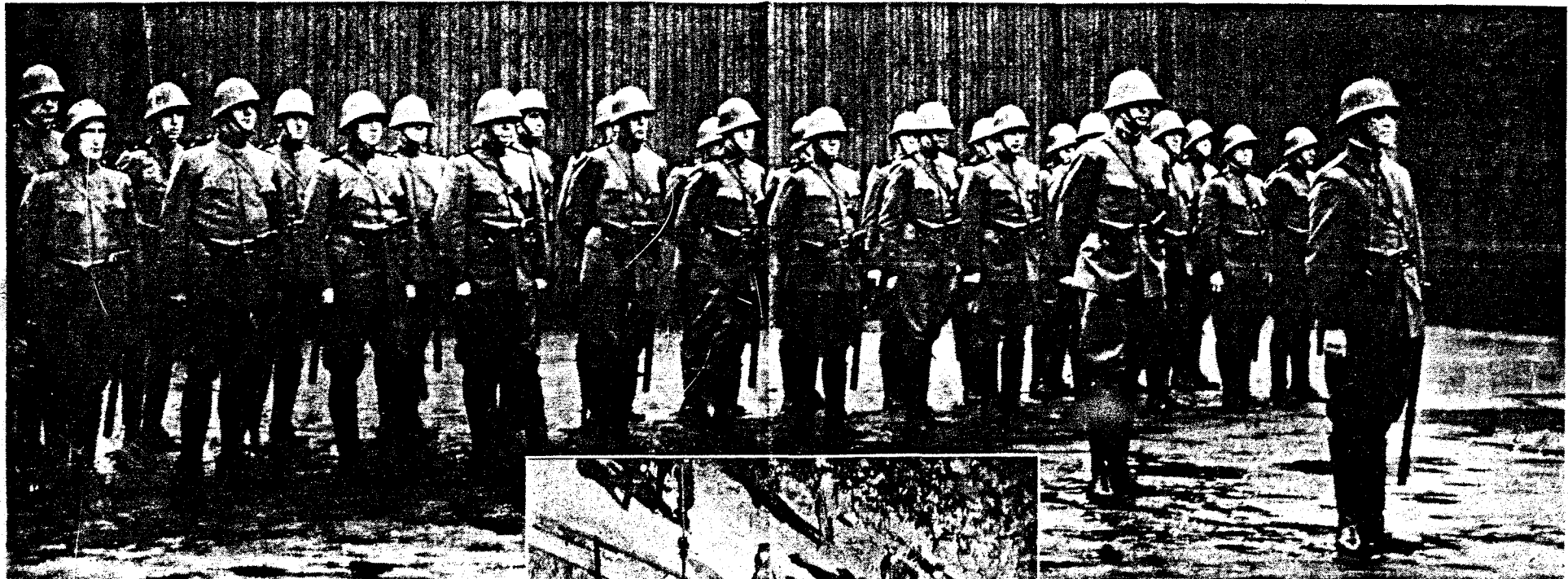

DE TØFFE KARERS TID I POLITIET

Verdensrevolusjonen syntes like rundt hjørnet i 1918. Slik fortalte det seg før ledelsen ved Orkla-Gruver det året da man oppsummerte problemet i et brev til justisministeren: Her sitter vi nede i en trang dal, noen få mot mange hundre arbeidere, for ikke å snakke om kjerringene deres. Uten våpen må vi jo simpelthen la oss slakte...

Hva skulle man møte uroen, demonstrasjonene, streikene med? Noen, blant dem C. J. Hambro, var ikke i tvil — militærmakt. Venstre, som ble sittende med regjeringsmakten i det avgjørende øyeblikk i 1931, foretrakk et moderne statspoliti. Og slik ble det.

AV OLE JOHAN NILSEN

— Det går en hard linje i norsk politi fra tiden etter den første verdenskrig, gjennom hele mellomkrigstiden og inn i den andre verdenskrigen. Det hevder kriminologen Per Ole Johansen i sin nyeste bok «Samfunnets pansrede neve», hvor han forteller om statspoliti og overvåking 1918–1941.

Revolusjonsfrykt, politiske demonstrasjoner og arbeidskonflikter var motiver bak ønsket om å få et statspoliti som mer effektivt enn lokale politistyr-

ker kunne opprettholde lov og orden. Grunnlaget ble lagt under skiftende borgerlige regjeringer, og man opplevde bl.a. at borgervern i 1928 ble gitt status som reservopoliti. Fra 1932 ble det mer orden på det hele ved at et eget statspolitikorps ble opprettet på permanent basis. Et opprørspoliti, erstattet i 1937 av et utrykningspoliti, etterat alt politi samme år ble gjort statlig.

Trygve Lie

Det var to år etterat Arbeiderpartiet kom til makten. Den som trodde at maktskiftet skulle føre til at statspoliti- et straks ble nedlagt med sine keller, hjelmer og revolvere, tok feil. Den nye justisminister, Trygve Lie, viste seg å ha sans for dette maktmidlet, men anvendt på en annen måte enn av forgjengerne. Hans taktikk var å appellere til arbeiderne ved demonstrasjoner av ulike slag om at de opptrådte slik at det ikke ble nødvendig å sette inn de tøffe karene. Der politiet ville sette inn 125 mann, med røykbomber og tåregass, sa Trygve Lie at det fikk klare seg med 15 mann. Den nekterne linjen førte frem.

Nytt ved den tiden var at Justisdepartementet begynte å interessere seg for hva naxistene foretok seg. Blant annet relste statspoliti i sivil til NS-møter.

Da utrykningspoliti- et ble opprettet i 1937, ble Jonas Lie sjef, forhatt i Arbeiderpartiet. Mange forsto ikke at Trygve Lie kunne gjøre bruk av ham i denne stillingen. Det antydde i boken at statsråden ville ha et effektivt politi overfor dem som ikke respekterte lov og orden i arbeidslivet og det politiske liv — enten det var fascistene eller kommunister.

Politi i kamp med demonstranter på slusebrua ved Skotfoss i 1931.

(Foto: NTB)

Derfor begynte han i neste omgang å bygge opp en moderne overvåkingstjeneste.

Ildprøven for denne kom under den spanske borgerkrig. Mens man i vår tid har fått et bilde av varmhjertet sosialdemokratisk innsats mot Franco, gir boken et mer nyansert bilde. Det ble forbudt av den norske Arbeiderparti regje-

ring å verve frivillige eller delta som frivillig i denne krigen.

I full forståelse med Justisdepartementet og dets sjef begynte Utrykningspoliti- et å avdekke ulovlig verving ved hjelp av brevinsur, husundersøkelser, raziaer mot partikontorer og avisredaksjoner — til stor forargelse og vantro i partiet. Forsøk fra en sekretær i de-

partementet på å stanse disse aksjonene førte ikke frem.

Også over landegrensene ble det samarbeidet. Engelsk politi kom over et brev fra kommunisten Martin Rasmussen Hjelmen med navn på 45 norske kommunister som var aktive blant sjøfolk. Brevet ble sendt kolleger i Norge. Hjelmen var i begynnelsen av krigen i 1940 ramt til Sverige, ble arrestert der og satt i fengsel, senere utlevert til tyskerne via norsk politi, sendt til Tyskland og henrettet der.

For balansen skyld bør det kanskje nevnes at kommunistisk krigsinnsats var laber akkurat i åpningsfasen av krigen som følge av Stalin/Hitler-pakten.

Øst-Finnmark

Trygve Lie sørget for å få Jonas Lie til å bygge opp en spesiell overvåking-avdeling i Øst-Finnmark. Resultatet ble et meget omfattende arkiv med flere tusen navn som det tyske Abwehr senere fikk stor glede av. Også NS-folk var registrert her...

De sto ikke lenge der, får man tro. Jonas Lie ble politiminister høsten 1940, en NS-mann rykket inn som ny UP-sjef, Chr. Lange. Det manglet ikke oppgaver, selv om de varierte sterkt — fra gatekamper mot en markeringslystent Hird, som den nye politimester i Oslo, tidligere statspolitisjef Askvig, forlangte skule- «piskes ned» — og til store raziaer sammen med tyskerne, som roste sine norske kolleger for innsatsen.

Skumle aviser

Blant de mer kuriøse oppdrag var kartlegging av kommunistympatiserer via Narvesens avisvalg. Det førte til

Statspoliti- et i full mundur fotografert ved opplysningen i 1936.

(Foto: NTB)

lister over skumle aviser som omfattet bl.a. Bergens Tidende, Varden og Sandefjords Blad. For ikke å snakke om «de røde stamkneiper» — blant dem var Opplands gjestgiveri, Rjukan offentlige bibliotek og Volda Gymnas Skoleboksamling.

På det meste besto Statspoliti- et — navnet kom tilbake i 1940/41 — av 350 mann under krigen. Hvem som helst kunne brukes, bare de var brutale nok. Dette «politi- et» deltok ved henrettelser, i jøde-arrestasjoner og ved forhør med tortur. Forhatt sjef var Karl Martinson, som ble likvidert i 1945 — noe som kostet 32 norske gisler livet.

Jonas Lie var en kampfylt herre som nok hadde ønsket å dø i strid på ærens mark. Det ble ikke slik, han foretrakk å dø for egen hånd i en bunkers i Bærum i mai 1945. Askvig overlevde som et forfyllet, paranoid vrak, ble dømt og gikk senere til grunne i Tyskland.

Det var nok ikke den utgangen Statspoliti- ets fedre tenkte seg da den første spire ble lagt, da man fikk 72 barake menn å stå over, fritt for myke skrupler og kommunister, «samfunnets pansrede neve» (statsminister Kostad, Bondepartiet) med støthjelmer, koller og karabiner mot streikende veiarbeidere og «latsabber» (en av dem var Trygve Bratteli), i nærkamp med guttunger og gamle kvinner eller med barn og ayke som motsatte seg å bli kastet ut ved tvangsaksjoner.

Det siste var ikke bare populært. Så noen hadde vel skamvett...

A
8/4-89

101305